Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Redactare: Aurelia Năstase

TRANSLATION COPYRIGHT
© Dinasty Books Proeditură şi Tipografie 2018

Toate drepturile pentru ediţia română a acestei cărţi sunt rezervate Dinasty Books Proeditură şi Tipografie. Reproducerea parţială sau integrală a textului sau imaginilor fără acordul scris al editurii este interzisă şi se va pedepsi conform legilor în vigoare.

Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Naţională a României.

ISBN: 978-606-8926-17-9

EVANGHELIA DUPĂ TOMA

Text integral și comentarii

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE NICOLAE CONSTANTINESCU

Dinasty Books Proeditură și Tipografie

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

CUPRINS

Repere istorice 5

Evanghelia după Toma 15

Comentarii 43

Bibliografie selectivă 125

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

REPERE ISTORICE

Biblioteca de la Nag Hammadi

În decembrie 1945, a fost dezgropat accidental un ansamblu de 52 de texte religioase și filosofice ascunse în urmă cu 1 600 de ani într-un vas de lut ars. Un grup de ţărani a descoperit, nu departe de satul Nag Hammadi, în Egiptul de Sus, o adevărată bibliotecă coptă, limba pe care o vorbeau creștinii egipteni, care urma să aibă efectul unei bombe în mediile istoricilor și teologilor. Dintre cele 1 200 de pagini descoperite atunci, păstrate în prezent la Muzeul Copt din Cairo, un text a făcut vâlvă în mod deosebit, *Evanghelia după Toma*, având titlul original *Cuvintele tainice ale lui Isus scrise de Toma*. Și după 63 de ani de la această descoperire miraculoasă, polemica este la fel de îndârjită și studiul textelor este subiect de mare controversă.

Ansamblul cărţilor este format din texte religioase și ermetice, maxime morale, scrieri apocrife și, lucru și mai ciudat, o rescriere a *Republicii* lui Platon. Pentru istoria cărţii (textele sunt cele mai vechi cunoscute până în prezent) și a paleografiei copte, manuscrisele sunt o mărturie esenţială în ceea ce privește istoria filosofiei și a creștinismului primitiv. Analiza lor este totuși foarte dificilă, deoarece nu se cunosc nici autorii, nici locul unde au fost scrise. În schimb, le putem considera astăzi decisive pentru cercetarea gnosticismului din perioada inițială.

Textele religioase, numite „gnostice", propun interpretări și ritualuri creștine diferite de cele oficializate în anul 325; ele au fost imediat respinse ca eretice. De aceea, au fost adunate, protejate și ascunse de comunitățile numite „deviante".

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

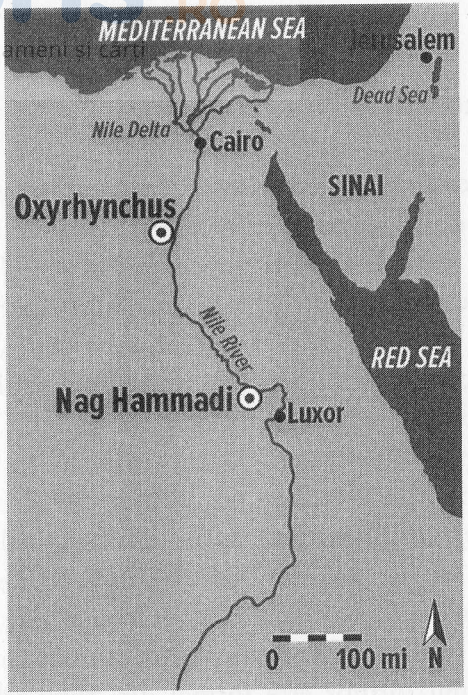

Biblioteca a fost localizată la nord-vest de Luxor, între Dendrah și Panopolis. Textele fuseseră așezate cu grijă într-un cimitir de la poalele falezei Jabal el-Tarif. Cele mai multe dintre ele erau protejate cu o îmbrăcăminte din piele.

Gnoză înseamnă cunoaștere. Gnosticii aveau o cu totul altă relație cu textele sacre decât creștinii, în sensul că nu se atașau deloc de caracterul istoric, ci de sensul lor ezoteric. Gnosticii vedeau așadar lucrurile divine ca o cunoaștere interioară și secretă, transmisă de tradiție și prin inițiere. Biblioteca de la Nag Hammadi oferă multe mărturii despre curentele gnostice care pretindeau că ar conține o învățătură secretă, inspirându-se uneori din Vechiul Testament.

Printre codexuri se găsesc cărți numite „ermetice", care se înscriu în tradiția așa–numitului *Corpus Hermeticum* (culegere de tratate mistico-filosofice datând din perioada elenistică). *Codexul VI* este format dintr-un tratat cu titlu necunoscut botezat *Ogdoad* și *Ennead*, dintr-o rugăciune și un fragment lung din *Discursul Perfect*. Ultimele două texte sunt în parte reluate de Asclepius, primul fiind cu totul inedit. Aceste scrieri sunt cu totul aparte, deoarece se îndepărtează foarte mult de teoriile gnostice prezente din plin în restul bibliotecii.

Dar importanța lor constă mai cu seamă în inspirația egipteană foarte accentuată în comparație cu textele grecești și latine cunoscute până în prezent. Ele nu resping deloc religia egipteană, ci propun „spiritualizarea" ei. Mai mult decât un sistem religios în manieră creștină, ermetismul este „o cale". Complementare și suficiente, ele expun ansamblul doctrinei ermetice, drumul inițiatic ce trebuie să ducă la „iluminarea divină". Este vorba de una dintre diferențele fundamentale dintre creștini și gnostici sau ermetici. Dacă creștinismul se bazează pe adevărul istoric, curentele gnostice, inclusiv ermetismul, acordă un loc primordial simbolismului, chiar alegoriei.

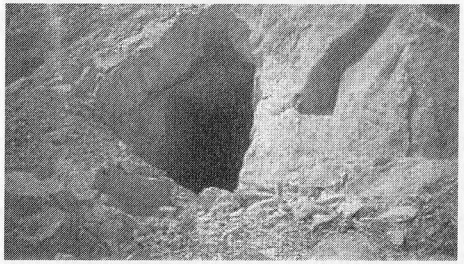

Mormânt din Cimitirul Sf. Pacomie, la poalele falezei de la Jabal el-Tarif

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Povestea exactă a cărților de la Nag Hammadi este o aventură extraordinară care a fost cunoscută abia la 30 de ani de la descoperirea lor, când Muhammad'Ali al-Samman a acceptat s-o istorisească. Ea a fost primită cu interes de savanții conștienți de importanța împrejurărilor în care fuseseră scoase la lumină manuscrisele. Plecat în căutarea unui îngrășământ natural *sabakh* în munții din apropierea satului său, Muhammad'Ali al-Samman a dezgropat accidental un vas roșu de lut ars, înalt de 1 m. Omul a ezitat înainte de a-l sparge (ar fi putut fi sălașul unui spirit rău), dar tentația câștigului și curiozitatea i-au fost mult mai puternice. Numai că, în locul aurului mult sperat, a găsit doar 13 cărți din papirus legate în învelitoare de piele maronie, pe care le-a dus acasă, la Al Quasr.

Neavând habar de valoarea lor inestimabilă, le-a aruncat pe o grămadă de paie destinate să alimenteze soba casei. Mama lui, Umm–Ahmad, chiar le-a folosit ca să întrețină focul. Muhammad'Ali al-Samman a declarat că era atunci amestecat într-o vendetă ca urmare a asasinării tatălui său. Hotărâți să-l răzbune, el și frații lui i-au luat viața vinovatului, Ahmed Ismail, câteva săptămâni mai târziu, când acesta trecuse prin zonă. Temându-se de poliție, el și-a încredințat „comoara" clericului Al-Qummus Basiliyus Abd al-Masih care, impresionat de originalitatea lor, i-a trimis un exemplar din manuscrise istoricului egiptean Raghib. Acesta, presupunând deja marea lor valoare, a contribuit la aducerea lor la Cairo. Vândute repede pe piața neagră, cărțile au atras atenția guvernului egiptean, care le-a achiziționat, stopând astfel răspândirea și trecerea lor peste hotarele țării. Depuse la Muzeul Copt din Cairo, aceste cărți au fost aduse la cunoștința oamenilor de știință abia după câțiva ani.

Unul dintre codexuri, numit astăzi Codexul Jung, a scăpat vigilenței egiptene și a fost vândut în SUA unui colecționar particular. Auzind de aceste manuscrise misterioase, istoricul olandez Gilles Quispel a luat hotărârea să le cumpere prin intermediul Fundației Jung din Zürich. După examinarea acestui codex izolat, istoricul a constatat că lipseau câteva pagini și a luat avionul spre Egipt ca să le găsească. S-a dus la Muzeul Copt în primăvara anului 1955 ca să împrumute fotografiile textului. Atunci a observat valoarea reală a paginilor din mâna lui. Și nu era vorba decât de unul dintre cele 52 de manuscrise descoperite cu 10 ani înainte la Nag Hammadi!

În declarația sa, Muhammad'Ali al-Samman recunoaște că unele pagini s-au pierdut, fiind arse sau aruncate. Cu toate acestea, descoperise o comoară fabuloasă: traduceri copte datând din secolul al II-lea ale unor texte religioase și filosofice și mai vechi, scrise inițial în limba greacă, ale căror fragmente fuseseră scoase la lumină de arheologi înainte cu vreo 50 de ani!

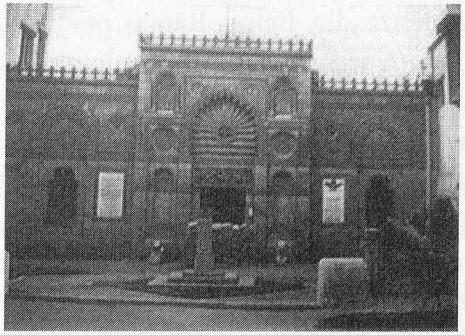

În 1852, 12 codexuri și jumătate se găseau la Muzeul Copt din Cairo, iar o mare parte din cel de-al treisprezecelea se afla într-un seif din Zürich. Totuși, nu se știe dacă biblioteca descoperită în 1945 este astăzi completă, dacă nu cumva mai există cel puțin o carte deținută de altcineva.

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Prima parte a manuscriselor i-a fost încredințată lui Al-Qummus Basiliyus Abd al-Masih. Trimisă istoricului Raghib, ea a devenit proprietatea Muzeului Copt din Cairo, unde a fost studiată de egiptologul francez Jean Doresse. În urma acestei examinări, care a scos în evidență bogăția unei astfel de descoperiri, a apărut necesitatea de a găsi și a reuni întreaga colecție. A doua parte a bibliotecii a ajuns în mâna unui scelerat, Bahij Ali din satul Samman. După ce a fost vândută lui Phocion Tano, un anticar din Cairo, guvernul egiptean a încercat s-o cumpere. Anticarul a declarat că textele se aflau de atunci înainte în posesia unei colecționare italiene, domnișoara Dattari, care locuia în capitala egipteană. În 1952, când manuscrisele au fost declarate bun național de Ministerul Educației Publice din Egipt, colecția Dattari a devenit proprietatea Muzeului Copt din Cairo.

Ultima parte a manuscriselor, vândută și ea pe piața neagră, a fost cumpărată de anticarul Albert Aid. Acesta a refuzat să predea Codexul 1 autorităților din țara lui și l-a scos clandestin din Egipt. Rămas nevândut în SUA, l-a depus într-un seif din Belgia. La moartea sa, soția l-a scos la licitație. Atunci a fost remarcat de profesorul Gilles Quispel, care l-a achiziționat prin intermediul Fundației Jung din Zürich, ca să fie cadou la aniversarea psihanalistului Carl Gustav Jung.

Textele descoperite la Nag Hammadi reînvie pentru noi formele creștinismului primitiv, pe care tradiția posterioară l-a combătut și s-a străduit să-l facă să dispară, cu toate că ele au jucat un rol esențial în formarea lui. Editarea, traducerea lor în limbi moderne și studiul lor, care n-au avansat foarte mult, deschid o fereastră nouă

spre perioada atât de importantă pentru formarea creștinismului din secolul a II-lea. Totuși, interpretarea acestor texte noi este deosebit de dificilă. Cercetări laborioase au permis situarea lor în context și obținerea a numeroase informații care proiectează o lumină nouă asupra istoriei primelor secole creștine. Astfel, *Evanghelia după Toma* a devenit piesa principală a cercetării personajului istoric Isus din Nazaret și a originilor creștinismului.

Evanghelia după Toma

Evanghelia după Toma este o scriere apocrifă creștină ce figurează în cea de-a doua parte a Codexului II de la Nag Hammadi. Această „a cincea Evanghelie" ar putea să provină dintr-un mediu sirian sau palestinian. Este vorba de o culegere de versete care, potrivit formulei introductive, ar fi fost rostite de Isus și transcrise de „Didymos Iuda Toma". În număr de 114, versetele sunt de cele mai mute ori precedate de mențiunea „Isus a spus".

După descoperire, exegeții oficiali ai sistemului s-au grăbit să-i minimalizeze importanța, susținând în principal că scrierea lui trebuia să fi fost posterioară scrierii Evangheliilor canonice. Dar lucrul acesta nu este nici demonstrat, nici important. Singurul demn de interes rămâne conținutul extraordinar al acestui text a cărui existență nu poate fi contestată nici de exegeza cea mai tipicară și cea mai de rea–credință.

Deși nu este canonică, Evanghelia după Toma este de mare importanță, având o formă diferită de Evangheliile clasice și fiind cu totul altceva decât istorisirea vieții lui Isus. În cazul unor „cuvinte" ale lui Isus, Toma oferă o versiune

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

ce pare mai veche decât cea a Evangheliilor canonice. Pentru altele, formula este foarte diferită, dar la fel de valoroasă. Totuşi, unele sunt asociate cu învăţături diferite de cele din Evangheliile canonice; acest text conţine vreo 40 de „cuvinte" atribuite lui Isus care nu apar nicăieri în altă parte.

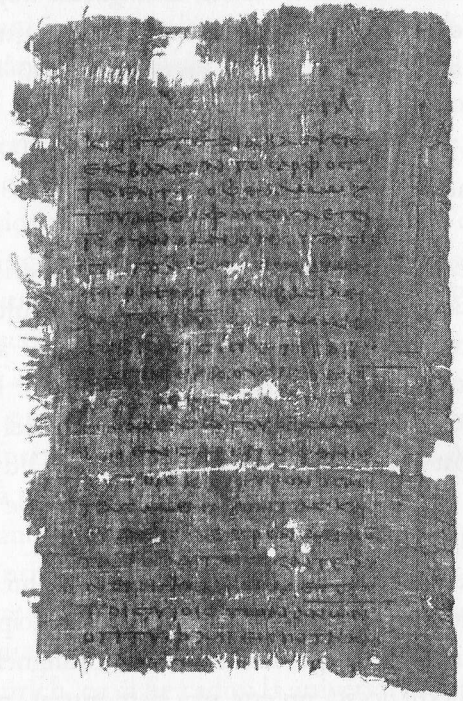

Isus nu prea seamănă cu cel din Evangheliile canonice și învăţătura din text aduce cu cea spirituală a gnosticilor prigoniţi de Biserica creştină pentru libertatea lor de gândire. Aici, Isus este mai apropiat de Socrate sau de Buddha, propovăduind o cale a cunoașterii și a iubirii, o izbăvire în formă de căutare interioară.

Isus a zis: „Cel ce caută să caute neîncetat până când găsește; după ce va găsi, va fi tulburat; tulburat, se va minuna și va domni peste Tot (univers)".

Evanghelia după Toma s-ar putea rezuma astfel: „Dacă veţi zămisli aceasta în voi, ceea ce aveţi vă va mântui; dacă nu aveţi aceasta în voi, ceea ce nu aveţi în voi vă va ucide". Dacă reușim să scoatem la suprafaţă ceea ce este inerent fiinţei omenești, putem ajunge la Dumnezeu. Trebuie aşadar să facem uz de inteligenţă, să discernem ce este mai preţios, fără să ne preocupe valorile minore. Aceasta se poate face prin deschiderea minţii, prin dezvoltarea simţului critic pentru a stabili o scară corectă a valorilor. Ceea ce este perisabil nu poate avea decât valoare perisabilă...

De ce n-a fost adăugată la Biblie *Evanghelia după Toma*

De la sfârșitul secolului I, credinţa creştină a fost ameninţată de două derive.

Teologul Marcion că Dumnezeu din Vechiul Testament este totuși prea barbar și crud ca să fie tatăl lui Isus Hristos. El nu recunoștea aşadar în niciun fel inspiraţia din Vechiul Testament.

Foarte influenţată de filosofia greacă din acel moment, mişcarea gonstică credea că mântuirea putea să se dobândească prin cunoașterea misterelor lui Dumnezeu. Trupul era considerat animal și căsătoria nu era recomandată. Această mişcare a produs numeroase scrieri mai curând de tip iniţiatic.